

ΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΕΝ ΤΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Κυρίαί καὶ κύριοι,

Τὸ πάλαι ὅτε οἱ ῥήτορες δημοσίᾳ ἡγόρευον πρὸ παντός τὴν τῶν θεῶν εὐνοίαν ἐπεκαλοῦντο καὶ πρὸς τούτους τὸ πρῶτον ἠύχοντο ἐπικαλούμενοι τὴν προστασίαν καὶ ἀρωγὴν αὐτῶν. Σήμερον τὸ πλῆθος τῶν ῥητόρων εἶνε τοσοῦτον, ἀντιστρόφως δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν θεῶν ἐμειώθη τόσον πολὺ, ὥστε ἐὰν ὅλοι ἐπεκαλούμεθα τοῦ ἐνός καὶ μόνου παντεπόπτου ἡμῶν Θεοῦ τὴν εὐνοίαν καὶ ἀρωγὴν, ταχέως θὰ ἠναγκάζομεν αὐτὸν νὰ ποιῇται χρῆσιν τοσαύτην τῶν κεραυνῶν, ὅσην ἡμεῖς τῆς γραφίδος . . .

Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἔκπαλαι ἀπὸ τῶν τῆς Θέτιδος καὶ Ἀθηνᾶς μακαρίων χρόνων τὸ γυναικεῖον φύλον θεωρεῖται ὡς ἐπιεικέστερον καὶ ἀνεκτικώτερον, ἀφοῦ δὲ καὶ ἥρωες οἷοι ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Αἰνείας τούτου τὴν ἀρωγὴν καὶ προστασίαν ἐπεκαλοῦντο, νομίζω, ὅτι πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς σήμερον, οἵτινες οὐδὲ τὸ βάπτισμα τῆς Στυγὸς ἐλάβομεν, αἱ δὲ γλῶσσαι καὶ αἱ διάλεκτοι τοσοῦτον ἐπληθύνθησαν ὥστε καὶ ὁ μᾶλλον πάνσοφος Θεὸς θὰ ἀδυνατῇ νὰ ἐννοῇ ὅλας τὰς γλῶσσας καὶ ἰδίως ὅλας τὰς γραφόμενας καὶ ὁμιλουμένας νεοελληνικάς τοιαύτας, νομίζω, λέγω, ὅτι ἀνάγκη εἶνε νὰ προσφύγωμεν εἰς τῶν θεαινῶν τὴν προστασίαν καὶ τούτων τὴν ἀντίληψιν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν. Μιᾶς θεᾶς λοιπὸν σήμερον μεγάλῃς καὶ τρανῆς, ὡς λέγουσιν οἱ ποιηταί μας, τὴν εὐνοίαν ἐπικαλοῦμαι, τῆς θεᾶς **Ἑπομονῆς**. Ὅλοι τὴν γνωρίζετε, ἰδίως δὲ οἱ Ἕλληνες αὐτῆς ἔχουσι μεγίστην ἀνάγκην καὶ νεκρὸν ἀκόμη διότι καὶ ὡς νεκροὺς καταδιώκουσιν ἐτι ἡμᾶς οἱ ῥήτορες.

* *

Πόσοι ἀδελφοί καὶ πόσαι ἀδελφαί δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀνόμοιοι, δὲν εἶνε ἐντελῶς διάφοροι καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μορφήν πολ-
λάκις! Καὶ εἶνε ἀδελφοί, καὶ εἶνε ἐν τούτοις ἀδελφαί! Οὕτω καὶ περὶ
Γραφικῆς καὶ Γλυπτικῆς. Ἀδελφοί οἷαι ἡ Ἰσμήνη καὶ ἡ Ἀντιγόνη. Ἡ
μὲν εὐθυτενής, σοβαρά, ἀμετάπειστος καὶ ἀκράδαντος, ἡ δὲ Ἰσμήνη εὐλό-
γιστος, γλυκεῖα, γραφικὴ, συμβιβαστικὴ, opportuniste. Ἡ πρώτη εἶνε
ἡ Γλυπτικὴ, ἡ δευτέρα ἡ Γραφικὴ. Λευκὴ, ἀπέριττος, μαρμαρίνη καὶ

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ Παιρνασσῶ τὴν 9 Δεκεμβρίου 1891.

ψυχρά ἢ Γλυπτική· πολύχρωμος, ἐλαστική, συμβιβαστική, προσηνής καὶ κοινωνική ἢ Ζωγραφική.

Ἡ Γλυπτική, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε μάρμαρον, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιδείξηται τὰ πλαστικά της κάλλη καὶ νὰ μαγεύῃ τοὺς θνητούς. Ἡ Ζωγραφική ἐὰν τῇ ἀφαιρέσῃτε τὴν ὀθόνην, ἔχει τοὺς τοίχους, ἐὰν στερηθῇ καὶ τούτων, ἔχει τὸν χάρτην, ἐν ἐλλείψει δὲ καὶ χάρτου, γράφει, χρωματίζει, ἐμφυχοῖ καὶ αὐτὸν τὸν ἀπλούστατον πηλόν. Τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα εἶναι τεκμήριον ἀκέρατον τοῦ πολυμηχάνου καὶ πολυτροπώτατου τῆς τέχνης τῶν χρωστήρων. Ἡ γλυπτική εἶνε ἡ τέχνη τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Κυνικῶν, ἡ τέχνη τοῦ Διογένηος, ἡ Μοῦσα τοῦ Σωκράτους, δε τὸν αὐτὸν χιτῶνα θέρους τε καὶ χειμῶνος ἀμφεβάλλετο. Τῇ ἀρκεῖ ἐν χιτῶνιον, εἰς πέπλος. Πολλάκις καὶ αὐτὰ τὴν στενοχωροῦσι, τὰ ῥίπτει καὶ ἀχίτων, οἷον ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἡ Φύσις, ἐπιδείκνυται ἡμῖν τὰ λευκὰ αὐτῆς κάλλη. Οὐχ οὕτω καὶ περὶ τῆς Ζωγραφικῆς. Αὕτη εἶνε πολυτελὴς ἀριστοκρατία. Θέλει τρυφήν καὶ πλοῦτον ἱματισμοῦ, πέπλους καὶ πῖλους, πτερὰ καὶ ὑποδήσεις μετὰ κνημίδων καλῶν τὴν χροιάν. Ἀπαιτεῖ σκεύη πολλὰ καὶ ἐπιπλά καὶ παραπετάσματα μετὰ ταπήτων. Οἱ ἀδάμαντες, οἱ σάπφειροι, οἱ σμάραγδοι καὶ τὰ κοράλια δὲν εἶνε ξένα τοῦ κάλλους της.

Ἀγαπᾷ καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον. Οὐρανοὶ συνεφώδεις ἢ αἴθριοι, ἀστερόεντες ἢ σεληναῖοι, ὄρη μόλις ὁρώμενα ἢ κατάφουτα καὶ θαλερά, ποταμοὶ ὀρμητικοὶ καὶ ὀφειοειδῶς διαθλῶντες τὸ ἔδαφος, ἀρχαιότητες, κιονόκρανα καὶ πολυτελῆ μέγαρα, τὰ πάντα εἶναι δεκτὰ ἐντὸς τῶν πλαισίων, ἐπὶ τῆς μικρᾶς εἴτε μεγάλης ὀθόνης των. Εἶνε τέχνη παγκοσμία καὶ περιεκτική τοῦ παντός.

Ἰδοὺ διατὶ πολλάκις ἀμοιβαίως βλάπτονται αἱ δύο ἀδελφαί. Τέχναι. Σχεδὸν ἀντιθέτων χαρακτήρων καὶ διαθέσεων μιμούμεναι ἀλλήλας ἀμοιβαίως καταφθείρονται. Ἡ μεγάλη πρόσδος τῆς Γλυπτικῆς συνεπάγεται πολλάκις τὴν κατάπνιξιν τῆς Γραφικῆς καὶ τούναντίον. Ὅταν ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος ἐφήρμοζε τοὺς νόμους τῆς Γραφικῆς εἰς τὴν Γλυπτικὴν δὲν ἠδύνατο ἢ σπουδαίως νὰ βλάψῃ τὴν τελευταίαν. Ὁ λίθος δὲν ἐπιδέχεται τὰς καμπὰς καὶ τὰς περιπλοκάς καὶ τὴν ἐλαστικότητα τῆς δι' ἄνθρακος τοιχογραφίας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀποθανῶν ὁ μεγαλεπήβολος τῆς Σιξτίνης ζωγράφος ἀφῆκε σωροὺς ὅλους ὀγκολίθων, ἐφ' ὧν ἡ τιτάνειος φαντασία του πολλὰ ἐσχεδίασε, ἀλλ' ἀξέστους καὶ ἀμόρφους ἡ χεὶρ καὶ ἡ σμίλη κατέλειπον, ἅτε μὴ ἐπιδεχομένης τῆς Γλυπτικῆς τὴν τῆς Ζωγραφικῆς τεχνικὴν πολυτροπίαν.

Τοῦτο δ' ὁμῶς δὲν συνέβη τὸ πάλαι. Ἡ Γλυπτική, εἶνε πρεσβυτέρα

ἀδελφὴ ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς εἰκαστικαῖς τέχναις. Οἱ λαοὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ κοινωνικοῦ των σταδίου πρὸς τὰ παιδία. Ὡς ἐκεῖνα καὶ αὐτοὶ τὴν ἀφὴν πρὸ παντὸς ζητοῦσι νὰ ἱκανοποιήσωσιν ἐν ταῖς θυμικαῖς αὐτῶν ὀρέξεσιν. Ὁ ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος ἀρκεῖ νὰ βλέπῃ, νὰ θαυμάζῃ τι ἔστω καὶ μακρόθεν. Οἱ χυδαῖοι, οἱ ἀπλοῖ, οἱ ἀμαθεῖς ἐὰν δὲν λάβωσι πᾶν ἀντικείμενον ἀνὰ χεῖρας, ἂν παντοιοτρόπως δὲν ψεύσωσιν αὐτό, δὲν ἱκανοποιοῦσι τὴν περιέργειάν των. . . Δι' αὐτοὺς δὲ τίθενται καὶ αἱ πολλαὶ ἐν τοῖς Μουσείοις πινακίδες μὲ τὸ στερεότυπον ῥητόν, «Μὴ ἐγγίζετε ! παρακαλοῦμεν». Οὕτω καὶ τὰ ξόανα, δηλ. τὰ τῶν θεῶν ἐκ ξύλου ἀρχαιοτάτα ὁμοιώματα, ἐπεῖχον παρὰ τοῖς ἀρχεγόνοις οἷαν αἱ πλαγγόνες παρὰ τοῖς παισὶ μοῖραν. Ὁ δὲ ἐλληνικὸς λαὸς ἐξόχως ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶνε λαὸς παραστατικὸς, ἐνσαρκῶν καὶ ἐμψυχῶν τὸ πᾶν, δίδων μορφήν καὶ ψυχὴν, δρᾶσιν καὶ πλαστικότητα πᾶσι τοῖς περιστοιχοῦσιν αὐτὸν ἀντικειμένοις. Εἶνε ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὁ καλλιτεχνικὸς, ὅστις ἰδὼν τὸν αὐπαὶ Σιπύλῳ νιφέντι ἦχι θεοὶ Νιόβην λᾶαν θέσαν» ἐν τῇ θαλάσῃ βράχον καὶ προσομοιάσας αὐτὸν γυναῖκα θρηνούσῃ, τοῦ κύματος δὲ τὸν ῥόθον ὡς στοναχὴν καὶ θρήνον ἐκλαβὼν ἔπλασε τὸν ἐξόχον καὶ φανταστικώτατον τῆς Νιόβης ἀπολιθωθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μῦθον.

«Ἡ δὲ πέλει μέγα θαῦμα παρεσσυμένοισι βροτοῖσιν
οὔνεκ' ἔοικε γυναικὶ πολυστόνῳ, ἥτ' ἐπὶ λυγρῷ πένθει μυρομένη
μάλα μυρία δάκρυα χέουει. . .»

Ὁ αὐτὸς δὲ λαὸς ἔπλασε καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀμήρου ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀγκῶνος βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Δὲν ἀφῆκεν ὁ πλαστικὸς οὗτος λαὸς βράχον, ἄντρον, σπήλαιον, κρήνην ἄλσος ἢ κατώρυχα, ἧς δὲν ἔπλασε τὸν μῦθον καὶ δὲν ὕφανεν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀράχνη διὰ τῆς λεπτῆς, ἀγχίνου καὶ πλαστικῆς φαντασίας τοῦ ὠραίου καὶ εὐφυῆ μυθικὸν ἱστόν. Ὀλόκληρος λοιπὸν ἡ φύσις ἐν Ἑλλάδι εἶνε γλυπτική. Τὰ ὄρη, ἡ θάλασσα, τὰ δάση, αἱ καμπαὶ καὶ αἱ μορφαὶ τοῦ ἐδάφους, τὰ ἄντρα καὶ οἱ ποταμοὶ ἐνέχουσι πλαστικότητα, ἔχουσιν ὀνόματα καὶ εἶνε δρῶντα πρόσωπα ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὀλόκληρος ἱστορία γεωγραφικὴ ἀνακύπτει πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ μελετῶντος τὰ ἀρχαῖα ἔπη καὶ δράματα οἷ ποιεῖται ἀπετείνοντο πρὸς τὸν Κηφισόν, πρὸς τὸν Παρνασσόν, πρὸς τὴν Δίρκην, πρὸς τὴν Σαλαμῖνα καὶ πρὸς τὴν Δῆλον ὡς πρὸς ἐμψυχα, αὐθύπαρκτα νοοῦντα δὲ καὶ σκεπτόμενα ὄντα.

Τοιαύτης οὔσης τῆς ἐλληνικῆς Φύσεως ἡ Πλαστικὴ ταχέως κατέστη ἡ βασιλὶς τῶν Τεχνῶν καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐκράτησε στερρῶς τὰ σκῆπτρα

τῆς ἡγεμονίας. Ὅμιλοῦντες δὲ σήμερον περὶ τοῦ ἱματισμοῦ ἐν τῇ τέχνῃ διὰ μὲν τοὺς νεωτέρους ἢ μέσους αἰῶνας ἔχομεν ὑπ' ὄψει πάσας τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, διὰ δὲ τὴν ἀρχαιότητα μόνην τὴν Γλυπτικὴν, τῆς γραφικῆς μὴ καταλιπούσης ἡμῖν δυστυχῶς ἢ ἰσχνὰ καὶ εὐτελεῖ μνημεῖα ἐκ τοῦ πάλαι πολυτελοῦς αὐτῆς καὶ περιφανοῦς ἐργαστηρίου.

* *

Τὸ πρῶτον πρᾶγμα ὅπερ διεγείρει ἐν ἡμῖν περιέργειαν ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων εἶνε ἡ γυμνότης αὐτῶν. Κατὰ κακὴν δὲ παράδοσιν καὶ ἐξ ἀγνοίας τοῦ ἀρχαίου βίου ἀρχόμεθα πιστεύοντες ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸ πάλαι περιεπάτουν καὶ ἔζων σχεδὸν γυμνοί, ἄνευ καλυμμάτων, ἄνευ κνημίδων, ἄνευ ὑποδημάτων καὶ τῶν ἄλλων κατὰ τῆς αἰδοῦς καὶ τοῦ ψυχροῦ περιβλημάτων. Ἀλλ' ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐφόρει χειρίδας τ' ἐπὶ χερσὶ βάτωρ ἔνεκα τὰ δὲ χειρόκτια τοῦ Πλάτωνος ἐστοίχιζον πολλὰς ἑκατοντάδας δραχμῶν. Ὁ δὲ Ἡσίοδος συνεβούλευε πρὸ αἰῶνων ἤδη τοὺς ἀνθρώπους νὰ φέρωσιν ὑποδήματα πύλοις ἔντοσθε πεπνυκασμένα. (Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι 540) ἔσωθεν δηλ. ἐνδεδυμένα μὲ κετσέ. Πολλὴ δὲ περὶ τὸν ἱματισμὸν τρυφή καὶ φιλαρέσκεια ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἀνατολὴ ὑπῆρξεν ἑκπαλαί τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ κοιτίς. Τρανότατον τούτου δεῖγμα παρέχονται ἡμῖν τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Ἡ Ἰλιάς βρίθει ἀσιατικῆς μεγαλοπρεπείας. Δι' ὅσους δὲ φαίνονται ὀλίγον ἀπίστευτα τὰ τοῦ Ὀμήρου, ἃς ὑπάγωσιν εἰς τὸ Μυκηναῖον ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ ὅπως ἴδωσι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τοὺς κτένας καὶ τὰ περιδέραια καὶ τεμάχια ἀκόμη ὀθονῶν, ἅτινα εἰς φῶς ἤγαγεν ὁ Σλήμαν. Οἱ Πέρσαι ἠγάπων σφόδρα τὴν πολυτέλειαν. 72 ἑκατομμύρια δρ. ἐτιμᾶτο ἡ ἐπίσημος στολὴ τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Τὴν Περσικὴν χλιδὴν καὶ τὴν μαλθακότητα τῆς διαίτης ἐκόλασεν ἡ μετὰ τὰ Μηδικὰ ἀντίδρασις καὶ τὸ ἀναπτυχθὲν ἐθνικὸν παρὰ τοῖς Ἕλλησι φρόνημα. Τὴν αὐτὴν πολυτέλειαν περὶ τὴν σκευὴν ἐν γένει τῶν Περσῶν ἔχουσι σήμερον οἱ Μωαμεθανοί. Ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει θυσάυροφυλακείῳ τοῦ Σουλτάνου ἐξίσταται τις πρὸ τοῦ ὑπερόγκου πλούτου τῶν ἀδάμαντοκόλλήτων στολῶν καὶ ὀπλῶν, ὑπάρχουσι δὲ θρόνοι ἐκτιμώμενοι ὑπὲρ τὰς 300,000 λίρας.

Καὶ σήμερον δ' ἀκόμη ἡ Ἀνατολὴ θεωρεῖται διὰ τοὺς ζωγράφους τὸ μέγα τῆς γραφικότητος θέατρον, οἱ δὲ μέγιστοι αὐτῶν ἀνεδείχθησαν μετὰ τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ βάπτισμα. Οὕτω ὁ Fromantin, ὁ Gérard ὁ Μάκαρτ, ὁ Πίκελχαϊμ ἤσαντο τὰ ἀριστεῖα τῶν ἐκθέσεων καὶ τὰς δάφνας μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἢ τῆς Ἀλγερίας ἐπιστροφὴν των, ἐπίσης

δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι Γύζης, Λύτρας, Ίακωβίδης καὶ Ῥάλλης. Θεωρεῖται δὲ Ἀνατολή ὀλόκληρος ἢ Ἀφρικανικὴ αὕτη παραλία, καθέτι τὸ αὐτὸ στοιχεῖον τὸ ἰσλαμικὸν καὶ ἀραβικὸν ἐν αὐτῇ ἐπιπολάζει. Τὸ γένος τοῦ Μωάμεθ, ὅπερ κατὰ πάντα τᾶλλα ὑπῆρξεν ὀλέθριον τῇ ἀνθρωπότητι διὰ τὴν τέχνην ἐγένετο αἷτιον τῆς παραγωγῆς πλείστων ἀριστοτεχνημάτων. Εἶνε ὁ γραφικώτατος καὶ πολυχρωμότατος κατὰ τὸν ἱματισμὸν τῶν ἐπὶ γῆς λαῶν. Δυστυχῶς βλέπετε ὅτι ἡ γραφικότης δὲν ἐνοχλεῖται διόλου ἀπὸ τὴν γειτνίσαι τῆς δυσωδίας καὶ τοῦ ῥύπου. Ἡ ρυπαρά, ἡ εἰκὴν πανώλους ἀνὰ τὴν γῆν πλαζομένη πλανήτις Ἀθιγγανίς φέρει πολλάκις μεθ' ἑαυτῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Ἡρας καὶ τὰς ὀφειοειδεῖς (serpentes) τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου γραμμᾶς. . . . Ὡστε ὅχι μόνον τοὺς Ἀραβας ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀσχήμους ὁσάπων—ἔσω καὶ τοῦ Congo—ὠφελεῖ... Ἰδίως τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον ἐφιλοκάλει λίαν περὶ τὴν περιβολὴν ἀποταξάμενον τὴν ἐλληνικωτάτην ζωρίαν ἐσθῆτα καὶ εἰσκαγαὸν εἰς Ἀθήνας τὸ ἀβροδίαιτον τῶν ἀσιανῶν, ὃ δὲ Ἀριστοφάνης πλῆθος ὀνομάτων ἐκ τῆς περὶ τὸ ἐνδύεσθαι τέχνης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων διέσωσεν ἡμῖν, οὐχ ἦττον δὲ ὁ Πολυδεύκης καὶ ἄλλοι. Θὰ ἦτο ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου θέματος νὰ καταλέξωμεν ἐνταῦθα καὶ περιγράψωμεν τὰς βατραχίδας, τὰς ζειράς, τὸν κύπασσιν, τὰς ἀναξυρίδας καὶ σκελίας, τοὺς λαμπροὺς ἀμοργίλους χιτῶνας, τὰς στολίδας, τὰ παρὰ τὴν ὦαν πορφυρὰ πεντάκτετα καὶ τὰ περίλευκα καὶ περίνησα, ὧν αἱ παρυφαί πολυχρόμοις κοσμήμασιν ἐγράφοντο, πρὸς δὲ τὰ κυμβερικὰ γυναικεῖα ἐνδύματα ἢ τὰς θετταλικὰς χλαμύδας, ἐξ οὗ καὶ τὸ «ἐντεθετταλῖσθαι». Καὶ τὰς ἀπληγίδας δὲ καὶ διπληγίδας καὶ διδόλους καὶ τὰ θήραια καὶ τοὺς γλανοὺς καὶ τὰς ξυστίδας καὶ τὰς πελληνικὰς χλαῖνας, αἵτινες καὶ τοῖς νικῶσιν ἀθληταῖς ἐδίδοντο, ὡς καὶ τῶν ὑποδημάτων τὸ πολὺ πλῆθος καὶ τῶν ὀνομάτων καὶ σχημάτων τὸ ποικίλον καὶ τὸ πλούσιον πῶς ἂν τις ἀκριβῶς ἐνταῦθα καταλέξειε ἄνευ τοῦ φόβου νὰ καταπονήσῃ τοὺς ἀκροατάς ;.... Περὶ τούτων οἱ ἐνδιαφερόμενοι θὰ εὕρωσιν ἀκριβῆ περιγραφὴν ἐν τῷ δοκίμῳ ἔργῳ τοῦ λογίου Φραγκίσκου Στουντνίσκα¹.

Ἄλλ' οἱ γλύπται εἶνε καλλιτέχναι καὶ ὡς καλλιτέχναις γνησίοις καὶ θερμοῖς τῆς φύσεως λάτρει καὶ τῆς τέχνης μυσταῖς ἔδοξε καταρριπτέος καὶ ἀποβλητέος ὁ περιττός οὗτος καὶ ἐπαχθὴς τῇ τέχνῃ κόσμος. Τὸ γυμνόν. Ἴδου τὸ μέγα αὐτῶν μέλημα καὶ ἡ ὑψίστη τῶν ποτε ἐν

¹ Abhandlungen des Archäologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien.

Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht von Franz Studniczka, Wien. 1886.

τῇ καλλιτεχνικῇ δράσει ἀνακυφασίων ἀληθειῶν. Ἡ φύσις μόνη αὐτῇ καθ' ἐκυστήν, γυμνή, ἀσκεπής καὶ ἀπέριτος. Τὸ μάρμαρον μεταβαλλόμενον εἰς σάρκα καὶ ἡ σὰρξ ἐμψυχουμένη ὑπὸ τοῦ θείου πυρός τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ Φειδίου, τοῦ Λυσίππου.

* *

Γάλλος τις τεχνοκρίτης, ὁ De Piles, γράφει πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἀγαλμάτων : « Παρατηρήσατε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γλύπτει ἀπέφρευτο γὰρ ἐγδύωσι τὰ ἀνδρικὰ σώματα, σκεπτόμενοι ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεισις τοῦ εἶδους τοῦ ὑράσματος καὶ θέλοντες γ' ἀποφύγωσι τὰς μεγάλας πτυχάς . . . » Καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τὸν Λαοκόοντα, ὅστις ἐνῶ ἦτο ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὡς λέγει ὁ Βιργίλιος

«Lacoon ductus Neptuno sorte sacerdos.

Solennes laurum ingentem mactabat ad aras».

καὶ οὕτω δηλ. ἐπισήμως ἐθύεν ἐν μεγάλῃ στολῇ, παρίσταται ἐν τοῦτοις ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν Ῥοδίων γλυπτῶν, Ἀγησάνδρου, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου, αὐτὸς τε καὶ οἱ δύο παῖδες αὐτοῦ ὅλως γυμνοὶ ὥσεί ἦσαν κάταικοι τῆς κεντρῆς Ἀφρικῆς ἢ τοῦ Λαπλάτα ! Εὐγενέστατε καὶ χαριέστατε γαλάτα, ὅστις γράφων ταῦτα θὰ ἐφόρεις τὰ ἐκ λεπτοῦ δέρματος χειρόκτια ἅτινα θὰ ἠγόρασες εἰς τὸ Old England καὶ ὅστις θὰ ἐδηλητηρίασες τὸν λάρυγγα καὶ φάρυγγα καὶ στόμαχόν σου ἐκ τῶν anisettes τοῦ Café de la Paix, πόσον διαφόρως ἠσθάνοις τὸ πνεῦμα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς !

Τὸ raffinement τῶν Γάλλων ἐν ταῖς κρίσεσι πολλάκις ἐν τοῖς σοβαροῖς θέμασι ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐξοκέλλωσιν. Ἀλλὰ τοῦτον ἀπὸ αἰῶνος ἤδη βολταιρίω σκώρματι βεβαρμένη γραφίδι ἔβαλε καὶ κατασυνέτριψεν ὁ δαιμόνιος Λέσσιγγ. Εἶνε δὲ ἀπορίας ἄξιον πῶς δὲν μετεκόμισαν τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ἀπὸ τοῦ Λούβρου εἰς τὸ ἀντικρὺ Λούβρον, τῶν νεωτερισμῶν τὸ μέγα κατάστημα, ὅπως καλύψωσι τὰ γυμνά τῆς κίλλης διὰ τῶν πολυτελεστάτων καὶ très-chic nouveautés τῆς fin de siècle παρισίνῃς καλαισθησίας . . .

* *

Δὲν ἦσαν ἀνίκανοι οἱ Ἕλληνες νὰ παραγάγωσιν οἶον δὴποτε ἕφασμα καὶ οἶον δὴποτε εἶδος τοιούτου. Τούναντίον διὰ μακρῶν ὁ Βίγκσμιλλαν ἐν τῇ ἐμβριθεστάτῃ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης μελέτῃ καταδείκνυσι κατὰ πόσον δύναται τις νὰ διαγνώσῃ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀγάλμασι τὸ

εἶδος τοῦ ὑφάσματος καὶ πολεμεῖ τὴν γνώμην ἐκαίνων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι τὸ ἔριον ἦτο δυνανταπόδοτον διὰ τοῦ μαρμάρου καὶ οὐχὶ τοσοῦτον ραδίως μιμητόν. Καλλιτέχνης δὲ τις Γάλλος, ὁ Falconet, ὑπέπεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ αὐτὸ λάθος πρὸς τὸν ἕτερον ὁμοεθνή του De Piles, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πλείστα ἀρχαῖα ἀγάλματα φέρουσιν ἱματισμὸν ἐξ ἐρίου μετὰ πτυχῶν πλατειῶν καὶ εὐρυτέρων ἢ τῶν ἐκ λινοῦ.

Προϋτίμων δὲ ἴδια οἱ ἀρχαῖοι γλύπτει τὴν δωρίδα ἐσθῆτα ὡς μᾶλλον τῇ τέχνῃ εὐεπίφορον καὶ πλείστην τὴν πλαστικότητα παρεχομένην καὶ τὸ γυμνὸν φιλοῦσαν, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν Σπαρτιατίδων, αἵτινες καὶ φαινομηρίδες ἐκαλοῦντο. Τὸ δωρικὸν φόρεμα, ὡς ἀποδείκνυσιν ἐμβριθῶς ὁ Stundniska ἦτο γνήσιον ἑλληνικὸν καὶ αὐτόχθον προϊόν. —Τούτου ἀριστος τύπος θεωρηθῆτω ἡ ἐσθὶς τῶν Καρυατίδων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἄλλ' ὁ Βίγκελμαν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει τὰ σπουδαιότατα τελευταῖα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εὐρήματα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἅτινα ἀποτελοῦσι δύναμαι εἰπεῖν ἐπανάστασιν ἀληθῆ ἐν τῇ εἰδικῇ τούτῳ ζητήματι τὰ ἀρχαῖα ταῦτα ἀγάλματα, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Φειδίου ἀρχαϊκὴν λεγομένην τέχνην λύουσι παντελῶς μὲν τὸ περὶ χρωματισμοῦ τῶν ἀγαλμάτων ζήτημα, ὡς ἐν ὥραῖα μελέτῃ ὁ Russell Sturgis ἐν τῷ Monthly Magazine τοῦ Harpers¹ ἀπέδειξεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχουσι σπουδαιότατην καὶ τιμαλφὴ συμβολὴν εἰς τὴν περὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ τὰ περιβλήματα μελέτην. Ἡ τέχνη ἐν αὐτοῖς δὲν εἶχε πτερυγίσει εἰσέτι ὡς ἐν τῇ Παιονείῳ Νίκῃ, ἀλλ' αὐστηρὰ καὶ ἐγκρατής, δεισιδαίμων δέ, ἔχεται στερεῶς τῆς παραδόσεως καὶ τῆς συνήθους τεχνικῆς ὁμοιοτεχνίας.

Ὁ τεχνίτης ἐν τοῖς ἀγάλμασι τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως κρύπτεται καὶ λανθάνει ἐντελῶς. Πᾶσα ὑποκειμενικότης καθεύδει καὶ αὐδαμοῦ ἀναπνέετε τὴν πνοὴν τοῦ πνεύματος τοῦ καλλιτέχνου. Πόσον διαφοροὶ εἶνε ὁ Ἑρμῆς ὁ Πραξιτέλειος ἢ ὁ Λαοκόων ἢ ἡ Ἀφροδίτῃ τῆς Μήλου, ἢ ὁ Βοργήσιος Σάτυρος ἢ ὁ Βαρβαρίνειος Φαῦνος τοῦ Μονάχου ἢ ὡς οἱ ἐκπνέοντες «Γαλάται» τοῦ Λυσίπου καὶ τὰ πλήρη σθένους τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων! . . .

Οἶα δρᾶσις καὶ οἶα ὑποκειμενικότης ἐκεῖ! Εὐρίσχετε ἐν μέλῳ, μίαν χεῖρα, ἓνα δάκτυλον, μίαν κεφαλὴν δεινῶς ἠρωτηριασμένην καὶ εὐθὺς λέγετε: «Αὐτὸ εἶνε Πραξιτέλης, εἶνε Φειδίας, εἶνε Λύσιππος, εἶνε σχολὴ Σικυῶνος, εἶνε τοῦ Ροδίου ἐργαστήριον!» Εἶπατέ μοι ἐν τούτοις τὸν τεχνίτην τῶν ἀρχαϊκῶν τῆς Ἀκροπόλεως. Οὐδεὶς τὸν γνωρίζει οὐδὲ

¹ Ἐν τῷ τεύχει τοῦ Σεπτεμβρίου 1890, σελ. 538.

θὰ γνωρίσωμεν ποτὲ αὐτόν, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἠθέλησε τοῦτο. Δὲν ἐζήτησε νὰ ἀπαθανατίσῃ ἑαυτόν, ἀλλὰ τοὺς Θεοὺς οὓς ἐγλύψε. Καὶ τὸ ἐπέτυχεν.

Ἐν τοῖς Αἰγινήτικοις τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου, καίπερ ἀρχαῖοις, ὑποφώσκει ἤδη τὸ μέγα βῆμα πρὸς τὴν χειραφέτησιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς τέχνης, πρὸς τὸ γυμνὸν ὁγλαδῆ. Τὰ ἀγάλματα ἐκεῖνα ἴστανται ἐν τῷ μετχιγμῖῳ τῆς τέχνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῆς ἐκ παραδόσεως ἐν δεσμοῖς δεδεμένης καὶ ὑποδούλου ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ δόγματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐλευθερίου, νικητρίας καὶ ὑψιπετοῦς τέχνης, ἧς τὰς πτέρυγας ἀφῆκεν ἐλευθέρας ὁ Περικλῆς. Ὅπου ἦτο ἀνάγκη μείζονος ἐκφράσεως, ὅπου ὁ καλλιτέχνης τῶν Αἰγινήτικῶν ἠσθάνετο τὴν ὑπαρξίν τοῦ πάθους, ἦν ἀγκυκάσθη νὰ θραύσῃ τὸν θώρακα καὶ τὸν ζωστήρα καὶ νὰ ἐπιδείξηται ἡμῖν τὴν φύσιν, τὴν εὐγλωττον φύσιν, ἥτις λαλεῖ ἐν τῷ συμπλέγματι ἐκείνῳ ἀρκετὰ σθεναρῶς καὶ ἐντόνως.

Ἡ γλυπτικὴ δὲν ἔχει χρῶμα, δὲν ἔχει ταποθεσίας καὶ προοπτικὴν, δὲν ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν, οὐδὲ πολὺν τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώπων. Ἡ δόκιμος μάλιστα τέχνη μόλις δύο πρόσωπα συνήνου ἐν συμπλέγματι. Ὅταν λοιπὸν περιτυλίξῃ τὸ σῶμα τοῦ ἀθλητοῦ, ἢ τοῦ δισκοβόλου, ἢ τοῦ παλαιστοῦ, ἢ τοῦ θνήσκοντος μαχητοῦ μὲ πέπλους καὶ ταινίας καὶ συνδόνας καὶ τᾶλλα περιβλήματα, διὰ τίνος μέσου θὰ ἐκφράσῃ ἡμῖν τὸ πάθος, τὸ ἥθος, τὴν δραματικότητα, τὴν ψυχικὴν ἀλγηδόνα ἢ οἰανδῆποτε θυμικὴν ἢ σωματικὴν κατάστασιν; Ἐὰν ὁ Λαοκόων ἐφόρει ὑποδήματα, θὰ ἐφρίττομεν πρὸ τῶν συνεσφιγμένων καὶ δεινῶς συνέσπασμένων δακτύλων τῶν ποδῶν τοῦ; . . .

Τὸ γυμνὸν καὶ μόνον τὸ γυμνὸν παρέχεται ἡμῖν σήμερον τὴν ἔξοχον καὶ περιφανῆ ἐκείνην τοῦ πάθους ἐκφράσιν καὶ ἀναπαραγωγὴν, ἣν ὅλος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος θαυμάζει ἐν τῷ ἀριστοτεχνήματι τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐκεῖνο τὸ στήθος ἀναπέμπει ἀλγηδόνας, στένει καὶ κοχλάζει, ὁ δὲ στόνος εἶνε δυνατὸς καὶ θὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τοὺς θρήνους τοῦ Φιλοκτήτου, ὅς

« ἢ που πταίων ὑπ' ἀνάγκας
βοῶ, τηλωπὸν ἰωάνν ».

καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀτελεύτητα τοῦ ἄλγους ἐπιφωνήματα, ἅτινα ἀντηχοῦσιν αἱ ὄξεναι ἀκταὶ τῆς Λήμνου.

Τὸ βλέπετε αὐτὸ τὸ στήθος καὶ τὸ αἰσθάνεσθε καὶ χωρὶς νὰ κινῆται, αἰσθάνεσθε ὅτι κινεῖται καὶ χωρὶς νὰ ἀκούητε φωνήν, ἐν τούτοις θὰ σᾶς φανῇ παράδοξον εἰάν τις σᾶς εἴπῃ ὅτι ὁ Λαοκόων σιγᾷ. Τί δὲ νὰ εἴπω-

μεν περί τῆς κεφαλῆς ἐκείνης τῆς ἐξόχου, ἥτις ἐνθυμίζει—καὶ ἐνθυμίζει, φυσικώτατα διότι τὴν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Ἰταλὸς ζωγράφος—, τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ «*Ecce homo!*» ὑπὸ τοῦ Guido Reni;

Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ κάλλη, πᾶσαι αὗται αἱ ἀπαράμιλλοι τῆς τέχνης ἐν τῷ πάθει ἐκφάνσεις θὰ ἐκρύπτοντο, θὰ ἐθάπτοντο ἐὰν ὁ γλύπτης ἦτο ὀλιγώτερον ἀρχαῖος Ἕλλην καὶ περισσότερον Εὐρωπαῖος, ἐὰν οἱ τεχνῖται τοῦ συμπλέγματος τούτου ἐγεννῶντο ἐν Ῥώμῃ καὶ παρὰ τὸν Σπράϊα, τὸν Σικουάναν ἢ τὸν Δούναβιν ἢ καὶ παρὰ τὸν σημερινὸν Ἰλισσὸν ἀκόμη, ὅπου βλέπει τις τὰ ἀγάλματα περιειλιγμένα εἰς συνδόνας καὶ ἐσπαργανωμένα ὡς νήπια, ὅταν δὲ τύχῃ ὀπισθεν νὰ φαίνηται καὶ ἡ θάλασσα ὡς συμβαίνει διὰ τοὺς Ζάππας καὶ διὰ τὸν Βαρβάκην, τότε νομίζει τις ὅτι εἶνε τὰ λουτρά τοῦ Φαλήρου καὶ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι εἶνε ἑτοιμοὶ νὰ πηδῇσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ λουσθῶσιν ἢ—ὅπερ δὲν πιστεύομεν νὰ ἤθελεν ὁ γλύπτης αὐτῶν—νὰ αὐτοκτονήσωσιν...

Διὰ τὴν Γλυπτικὴν λοιπὸν τὸ ἔνδυμα εἶνε ἄχθος, εἶνε βάρος, εἶνε ἐλάττωμα, τὸ μεταχειρίζεται δὲ μόνον τότε, ὅταν θελήσῃ νὰ ἐξάρῃ τὰ φυσικὰ κάλλη, ἢ διὰ ὠραίων πτυχῶν νὰ προσθέσῃ μεγαλεῖον καὶ γραμμὰς ἀρχιτεκτονικῆς μεγαλοπρεπείας εἰς τὸ ἔργον.

Ἄλλως δ' ὅμως ἔχει διὰ τὴν Ζωγραφικὴν. Ὁ Ζωγράφος δὲν δύναται οὐδὲ βῆμα νὰ κάμῃ ἄνευ ἐνδύματος. Τὰ περιδλήματα παρέχουσιν αὐτῷ, καὶ ῥάκη ἐὰν εἶνε, θαυμασίους χρωματισμούς, ποικιλωτάτας ἀποχρώσεις καὶ γραφικὰς ἀπόψεις.

Ἐὰν ὁ Ῥαφαὴλ ἔγραψε γυμνὸν τὸν ἀνιστάμενον ἀπὸ τοῦ τάφου θεάνθρωπον, θὰ ἦτο ἐπίσης εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τὸ θέαμα οἷον θὰ παρείχετο ὁ Λαοκόων ἐνδεδυμένος.

Τούναντίον ἐκείνος ὁ παμφαῆς πάλλευκος καὶ ὡς χιῶν αἰγλήεις πέπλος, ὅστις περιβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δίδει εἰς αὐτόν τι τὸ νεφελῶδες, τὸ φανταστικόν, τὸ ποιήσεως καὶ ἰδανισμοῦ μετέχον, ἐνῷ πτυχαί τινες ἔνθεν κακεῖθεν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ριπιζόμεναι καὶ ἀναπεπταμέναι φαίνονται ἡμῖν μακρόθεν οἴκην πτερύγων.

Ἄλλ' οὐδεὶς καλλιτέχνης ἠσθάνθη τόσον τὸ μυστήριον τοῦ φωτός ἐπὶ τῶν ὑφασμάτων ὡς ὁ Ῥέμβραντ. Ἡ «ἀποκαθήλωσις» τοῦ εἶνε τὸ τρανότατον τῶν τεκμηρίων. Διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ φωτός διὰ τὴν ἐστίαν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ πίνακος ἐκλέγει τὴν λευκὴν σινδόνην καὶ τὸ γυμνὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πάντας δὲ τοὺς ἄλλος ἐνδύει μὲ χρώματα σκιερά, δι' ὑφασμάτων βαρέων καὶ σκοτεινῶν.

Ἡ τέχνη τοῦ Κορνηλίου καὶ ἐν γένει ὅλοι οἱ κλασικιστὰς οἵτινες μιμούνται τὰ ἀγάλματα καὶ ἐφαρμόζουσι τὰ τῆς Γλυπτικῆς ἐν τῇ Γρα-

φικῇ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὰ μεγάλα ταῦτα πλεονεκτήματα τοῦ ἱματισμοῦ.

Ὁ Ζωγράφος κατὰ ταῦτα ἔχει ἀνάγκην νὰ σπουδάσῃ κατὰ βάθος τοὺς διαφόρους ἱματισμοὺς τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἐποχῶν, πρὸς δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ συλλέγῃ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ τεμάχια διάφορα καὶ ἐνδυμασίας, ἔστω καὶ ἐλλειπεῖς ἢ ἐφθαρμέναι.

Πρὸς τοῦτοις ἀναστρεφόμενος ἐν τῇ κοινωνίᾳ νὰ παρατηρῇ τὰς διαφορὰς τοῦ ἱματισμοῦ παραλλαγὰς, τὰς πρὸς τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς φυσιογνωμίας τῶν ἀνθρώπων σχέσεις καὶ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐμποιοῦσι τὰ διάφορα χρώματα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Ὁ Μουκάζυ ἐν τῷ «Χριστῷ πρὸ τοῦ Πιλάτου» παρέχεται ἡμῖν ἐντελὲς ὑπόδειγμα τοιαύτης ψυχολογικῆς τοῦ ἱματισμοῦ μελέτης καὶ ἐφαρμογῆς ἐν τῇ τέχνῃ. Ὅλους τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας καὶ τὸ πλῆθος τῶν περιέργων καὶ τῶν ἀγροίκων δικαστῶν τὰ σώματα ἐνέδυσσε διὰ ποικίλων καὶ πολυχρώμων ὑφασμάτων, τὸν δὲ Χριστόν, οἶονεὶ ὡς περιστεράν ἄσπιλον καὶ ἀγνήν περιέβαλε μὲ ποδῆρην λευκὸν χιτῶνα.

* *

Τὸ ἔργον τῶν ζωγράφων, καὶ δὲν νομίζω τοῦτο περιττὸν ἐνταῦθα νὰ σημειώσω, πολλάκις ποιοῦσι καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἐφαρμολογοῦσιν αἱ κυρίαι καὶ ἰδίως αἱ περὶ τὴν περιβολὴν ὑπερβαλλόντως πολυπραγμονοῦσαι. Γνωρίζουσι κατὰ βάθος ἐκάστου χρώματος τὴν ἐντύπωσιν, ἐκάστης πτυχῆς τὸ μυστήριον, ἐκάστου τηλεφαοῦς λίθου ἐπὶ τῆς κόμης τὴν μαγείαν. Γνωρίζουσι τὸ ἀγέρωχον ἐνὸς ἀναπεπταμένου πίλου, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς συρομένης ἐσθῆτος, τὸ εὐτράπελον ἐνὸς τριπηχυαίου βόα τὸ σαγηνευτικὸν μελαίνης κνημίδος περὶ εὐστροφον δίκην κορύνης κνήμην..., καὶ τὸ θαυμάσιον διὰ τοὺς δειλοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνὸς πορφυροῦ ἀλεξηλίου ἐν μέσῳ θαλεροῦ ταπεινοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ ἤθελον συμβουλεύσει τοὺς καλλιτέχναις ἡμῶν νὰ ἐρωτῶσι πολλάκις εἰς μερικὰ ζητήματα τῆς τέχνης των καὶ τὰς κυρίας.....

Οἱ ἡθοποιοὶ δὲ καὶ αἱ ἡθοποιοὶ—εἰς ταύτας μάλιστα θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ ὁλόκληρον τὸ ὠραῖον φύλον—γνωρίζουσι καὶ αἰσθάνονται πλέον παντός ἄλλου τὴν τε τοῦ περιβλήματος διάθεσιν ὡς καὶ τῆς πτυχολογίας τὸ μέγα πλεονέκτημα. Μεγάλοι ἡθοποιοὶ καὶ τὴν ἀπλουστάτην ὁδόνην παρουσιάζουσιν ἡμῖν ὑπὸ μυρίας μορφάς. Ἐκάστη κίνησις των σὰς ὑπενθυμίζει καὶ ἐν καλλιτέχνῃ. Ὁ *Drach* εἰς τῶν νεωτέρων ἡθοποιῶν τῆς Γερμανίας ὅταν ὑποδύηται τὸν Ὁρέστην, παρέχεται ἡμῖν πλήρη ἐξέλιξιν θαυμασιωτάτων ἀπόψεων τοῦ περιβλήματος

τῆς ἀρχαίας τῶν νεανίσκων περιβολῆς. Ἐπίσης ὁ μέγας *Rossi*, ὅτε παρίστα τὸν Ἀμλετ ἢ τὸν Βασιλέα Λήρ, ὅποια λαμπρᾶς γραφικότητος δὲν ἐπεδείκνυτο θεάματα διὰ τοῦ μεταλλασσομένου καὶ μεταβάλλοντος σχήματος τῆς χλαμύδος. Ἀναδείκνυται δ' ἀληθὲς ζωγράφος ἐν τῷ Ὁθέλλφ ὅταν ἐκβάλλων τὸν στρατιωτικὴν του χλαμίδα περιτυλίσῃ μετὰ χάριτος τὴν ὥραιαν Δεσδαιμόνυν.

Εἰς τὸν ἡθοποιόν, εἶνε ὕπλον ἀληθὲς εἰς τὰς χεῖρας τεμάχιον ὀθόνης, χλαμύς τις ἢ περιβόλαιον. Τὸ μεταχειρίζονται ὡς οἱ ἐν ταυρομαχίαις τὰς πρὸς ἐρεθισμόν τοῦ θηρὸς πορφυρίδας, τὰς *phoeniceas vestes* τῶν Ῥωμαίων. Ὁμοίως καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν πολλάκις εἰς τὴν κινουμένην καὶ ῥιπιζομένην ἐνθεν κακεῖθεν ὀθόνην αἰσθάνεται οἶονεῖ τινα τοῦ πάθους φλόγῳσιν καὶ ἀνάφλεξιν . . .

Ἡ *Σάρα Βερνάρ*, ἡ *Κλάρα Σίγγλερ* ὡς *Μήδεια* ἢ *Παυλίνα Μάιλακ*, ἐν τοῖς βαγνερίοις μελοδράμασι καὶ πλεῖσται ἄλλαι περιφανεῖς ἡθοποιοὶ κατορθοῦσιν ἀληθῆ θεάματα διὰ τοῦ καταλλήλως ἐκλεγομένου καὶ περιβαλλομένου ἐνδύματος. Μία ἀπλὴ μεταλλαγή ἐνδύματος ἀπὸ πράξεως εἰς πρᾶξιν καθιστᾷ αὐτὰς ὠραιότερας, συμπαθητικωτέρας, ὠχροτέρας ἢ φοβερωτέρας, ἀγνοτέρας ἢ μᾶλλον φιλαρέσκους . . .

Πολλὰ δὲ σκοτεινὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὸν ἀρχαῖον ἱματισμὸν ἔλυσαν λίαν ἐπιδεξίως μεγάλοι ἡθοποιοί. Οὕτω τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀμφισβητούμενον καὶ μὴ ἐξακριβούμενον σχῆμα τῆς Ῥωμαϊκῆς τηβένου, τῆς *toga*, ἀκριβῶς διέγραψε καὶ καθώρισε διάσημος ἡθοποιὸς γάλλος. Ἡδὴ ὅλος ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων γνωρίζει ὅτι ἡ τηβένος ἔχει σχῆμα ἐλλείψεως, ἧς τὸ ἐν τρίτον διαγράφεται ἀπὸ κέντρου ἀπωτέρου.

Παρ' ἡμῖν δυστυχῶς ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν ἀρχαίων δραμάτων ὀλιγίστην περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπέδειξάμεθα τριβὴν. Ἐβλεπέ τις δὲ καὶ ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράννῳ», καὶ ἐν τοῖς «Πέρσαις» καὶ ἐν τῇ πρότινος παραστάσει τοῦ «Λεωνίδα», περιβολὰς πολὺ ὀλίγον μιμουμένας τὸ ἀρχαῖον σχῆμα καὶ χρώματα. ἤκιστα ἐλληνικά. Ἡρκεῖ νὰ ἐβλέπετε τὴν ὑποκριθεῖσαν τὴν βασίλισσαν τῆς Σπάρτης, διὰ νὰ μάθητε διὰ πρώτην φοράν ὅτι καὶ ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἐν χρήσει τὸ πάλαι ἡ *tournaire* . . .

Ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς ὀφθαλμὸς ἐβδελύττετο ἄγαν τὸ πολύχρωμον καὶ πολυποίκιλον, βάρβαρον αὐτὸ καὶ ξενικὸν αἰεποτε θεωρῶν καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη ἐν τῇ περιβολῇ ὁ Ἕλλην φιλεῖ λίαν τὸ μονόχρουν, τὸ ἀπλοῦν καὶ τὴν τῶν χρωμάτων ἡρεμὸν συναλοιφήν, ὡς παρατηρεῖ τις ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς περιβολαῖς τῶν νέων καὶ τῶν νεανίδων.

Ὡς δὲ τὸ κλίμα ἡμῶν τὸ ἀναπεπταμένον, φαιδρὸν καὶ ἀνοικτόν, ὡς

ἡ γαλανή μας θάλασσα ἥτις γελᾷ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς τρικυμίαις καὶ δεικνύει τοὺς λευκοὺς τῆς ἀφροῦς ὁμοίους πρὸς ὀργιζομένης ὠραίας κόρης τοὺς λευκοὺς ὀδόντας, οὕτω καὶ ἡ φουστανέλλα λευκή, χιονώδης, ἐλαφρὰ καὶ εὐστροφος φαίνεται ὡς πτέρυξ εὐτραχήλου κύκνου, ὡς λευκὸν νεφίδριον, ὅπερ φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἀγκάλης καὶ αἱ μᾶλλον θαλπεραὶ καὶ εὐφρόσυνοι πνοαὶ τοῦ Ζεφύρου.

Ἡ ἐπιστήμη ὅθεν τοῦ ἱρατισμοῦ κατέκτησεν ἔδαφος σήμερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, πλεῖστοι δὲ σοφοὶ ἄνδρες διὰ βίου ὅλου ἐγκύπτουσι καὶ μελετῶσι τὰ περὶ αὐτόν. Οὕτω ἡ Γαλλία ἔχει τὸν πολύτιμόν της ἀκαδημαϊκὸν Roger ὅστις διδάσκει ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Παρισίοις.

Ἐφέτος ὠμίλησε περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐνδύματος. Ἐγὼ ἔσχον τὸ εὐτύχημα νὰ τὸν ἀκούσω πέρυσι πραγματευόμενον τὰ περὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ. Ὁ φίλος μου καὶ συμπαθὴς ἐκεῖ γλύπτης κ. Λάζαρος Σῶχος μοι ἔλεγεν ὅτι ὅταν πρόκηται νὰ διδάξῃ ὁ Roger, ἔρχονται καὶ ἀπὸ μακρινῶν χωρῶν λόγιοι καὶ καλλιτέχναι ὅπως μετάσχῃ τοῦ μοναδικοῦ τούτου γεύματος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Γαλλία δὲν παράγει μόνον καμπανίτην ἔξοχον ἀλλὰ καὶ οἶνοπνεύματα ἐκλεκτὰ ἄνευ ὁμῶς οἴνου.....

Ἀπελπίζω καὶ τὴν κυρίαν Διζιὲ καὶ τὸν κύριον Ἀηδονόπουλον ὅτι θὰ ἐνδύσουν ποτὲ ἄνδρα ἢ γυναῖκα καθ' οἷον ἀπαράμιλλον τρόπον ἐνέδυσεν ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος τὰ ὑποδείγματά του μὲ τὰς αἰγυπτιακὰς ὀθόνας, ἃς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκεῖ.

Ὅποια τέχνη, ὅποια γνῶσις βαθυτάτη τῆς πτυχολογίας! Σᾶς ἐκπλήττει, δὲν περιμένετε ποτὲ ἀπὸ ἑνα τετράγωνον ὀθόνιον μετὰ ὀλίγους ἐλιγμούς, μετὰ τινὰς περὶ τὸ σῶμα ἐντέχνους καὶ ἐπιδεξίας περιπτύξεις νὰ σᾶς παρουσιασθῇ ὡς ὀλόκληρον ἐνδύμα μὲ τόσας πτυχάς, μὲ τόσα σχήματα, μὲ τοσαύτας περιπλοκάς! Ἐκεῖνο τὸ ἰσχνόν, μελαψόν καὶ ταλαίπωρον ὑπόδειγμα, ὅπερ συνήθως εἶνε Ἰταλός, αἴφνης σᾶς παρουσιάζεται ὑπὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐνὸς Φαραώ, ἐνὸς Ραμσή!

Μεταξὺ τοῦ ἀκροατηρίου τοῦ σοφοῦ ἀκαδημαϊκοῦ διακρίνω πολιὰς κεφαλὰς. Ἴδου εἰς εὐρωστός γεννάδας μὲ φαλακρὰν κεφαλὴν. Εἶνε ὁ ζωγράφος Benjamin-Constans, μὲ δόξα τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Ζωγραφικῇ. Παρ' αὐτόν ὁ διαπρεπὴς γλύπτης Charu, ὅστις δὲν ὑπάρχει νῦν μετὰ τῶν ζώντων καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐξοχότητες. Ὅλοι δὲ προσεκτικοί, ὅλοι ὀφθαλμοὶ καὶ ὠτα ὡς μαθηταὶ ἀκούοντες τὸ μάθημα. Πέριξ πληθὺς νεαρῶν ζωγράφων κρατοῦσι μολυβδίδας καὶ χρώματα ἢ σημειώσεις. Εἶχον καὶ ἐγὼ μετ' ἑμαυτοῦ μικρὸν λεύκωμα καὶ ἐσκαρίφιζον, ἀλλὰ ποῦ νὰ

προφθάσω ν' ἀποτυπώσω τὰ τόσον ταχέως μεταβαλλόμενα σχήματα! . .
ἀπαιτεῖται μεγάλη δεξιότης καὶ εὐχέρεια . . .

Ἐκ τῆς διαλέξεως ἐκείνης ἐνθυμοῦμαι τὴν φράσιν. «Οἱ Ἕλληνας ἀντικατέστησαν τὰ κοσμήματα διὰ τῆς πλαστικότητος.»

Ἡ φράσις αὕτη τοῦ γάλλου ἀρχαιολόγου ἐγκλείει μεγάλην ἀλήθειαν περὶ τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς τῶν περιβλημάτων. Ὁ ἄγρυπνος δὲ παρατηρητὴς δύναται νὰ παρακολουθήσῃ τὴν βαθμιαίαν ἐξαφάνισιν τῶν πολυχρώμων (ἀσιατικῆς καὶ αἰγυπτιακῆς προελεύσεως) κοσμημάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων πλαστικῶν ἔργων. Ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀκροπόλεως παρατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἐπιπολάζον καὶ πῶς ἀνατολίζον τῆς πολυχρωμίας καὶ πολυκοσμίας. Ἐν μεταγενεστέροις γλυπτικοῖς μνημείοις τὰ κοσμήματα περιορίζονται καὶ ἀπωθοῦνται πρὸς τὰς παρυφάς, τὰς ὥας, τῶν ἐσθῆτων καὶ πέπλων καὶ τέλος ἐξαλείφονται ἐντελῶς, ὡς ἐν ταῖς γυναιξὶ τοῦ ἀνατολικοῦ αἰτώματος τοῦ Παρθενῶνος ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν δύο κατακεκλιμένων Μοιρῶν, ὧν τὸ πλαστικὸν κάλλος ἐπαξίως περιγράφει ὁ Lénéque ἐν τῷ ὑπὸ πασῶν τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Γαλλίας ἐστεμμένῳ περὶ τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Καλοῦ ἔργῳ του¹.

*
* *

Τοιαῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ περὶ τοῦ ἱματισμοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἐσκόπουν ν' ἀποδείξω ὅτι καίπερ ἀδελφαὶ Τέχναι ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ ἐν τούτοις ὅχι μόνον ἀμφότεραι ὁμοῦ πρὸς τὴν ποίησιν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Δέσσιγγ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλας, «ὕλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσιν». Ὁ ζωγράφος δύναται, ὡς ὁ Τιμάνθης ἐποίησε διὰ τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως ἐκφράσῃ τὸ ὕψιστον ἄλγος νὰ καλύψῃ δι' ἱματίου τὸ πρόσωπον τοῦ ἄγαν ἀλγυῦντος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ εἴνε ἐξόχως μέγα. Ἀλλ' ὁ γλύπτης ποιῶν ταῦτό τοῦτο γέλωτα μόνον ὀφλισκάνει. Ὁ ποιητὴς πάλιν ὡς ὁ Ὀβίδιος δύναται, ἐν τῇ ἐσχάτῃ στιγμῇ τοῦ πάθους νὰ μεταμορφώσῃ τὸν μαχητὴν Κύκνον εἰς τὸ ὁμώνυμον χιονῶδες ὄραϊον καὶ εὐτράχηλον πτηνόν, ἀλλ' ὁ ζωγράφος καὶ ὁ γλύπτης δι' ἄλλων μέσων θὰ ἐπιζητήσωσι τὴν κορύφωσιν τοῦ πάθους. Τὸ βέβαιον δ' ὅμως εἶνε ὅτι τὸ ἔνδυμα μένει τὸ μέγα καὶ ἀκραιφνὲς ὄπλον τοῦ ζωγράφου. Μόνος ὁ χρωστήρ γνωρίζει τὴν μαγείαν τῆς περιβολῆς καὶ τὸν πλοῦτον, ὃν αὕτη συμβάλλεται τῇ τέχνῃ.

Ἡ Γλυπτικὴ ὡς κύριον μέσον ἐκφράσεως ἔχει τὸ γυμνόν. Ἐὰν δὲ λάβῃ ἀνάγκην περιβολῆς, ταύτην θὰ ζητήσῃ μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν καὶ ἰδίως παρὰ τῇ δωρικῇ φυλῇ. Μόνος ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην

¹ La Science du Beau par Charles Lénéque Paris 1872. (Τόμ. II σελ. 78).

ἐποιήσατο ἑαυτῷ ἔνδυμα, ἐν ᾧ ὅλοι οἱ ἄλλοι λαοὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν κάμνομεν ἀκριβῶς τὸναντίον, κατασκευάζομεν σώματα διὰ τὰ ἐνδύματα.

Παρὰ τῷ ἀρχαίῳ Ἀθηναίῳ ἢ Σπαρτιάτῃ ὁ χιτῶν ὑπεχώρει πρὸ τοῦ στήθους, ἡ ζώνη πρὸ τῆς ὀσφύος, τὸ ὑπόδημα πρὸ τῶν δακτύλων, τὸ κάλυμμα πρὸ τοῦ κρανίου.

Ἡμεῖς σήμερον μεταμορφώνομεν τὰ στήθη, τοὺς λαιμούς, τὰς ὀσφύς, τοὺς πόδας, τὰς κεφαλὰς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ αὐθαίρετον, τὸ ἄλογον, τὸ δυσειδές τοῦ πύλου, τῆς ῥεδιγκάτας, τοῦ στηθοδέσμου, τοῦ ὑποδήματος, τῆς βελάδας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὡς εἶπεν εἰς γάλλος λίαν σοφῶς

La mode est plus forte que la raison

ὁ συρμός εἶνε ἰσχυρότερος τῆς λογικῆς.

Τὸ σημερινὸν ἔνδυμα εἶνε αὐτόχρημα ὁ δῆμιος τῆς Γλυπτικῆς. Μάτην ἢ ἀγωνιώσα αὕτη τέχνη βάλλει φωνὰς πνιγνῆρας ἐκ τῶν συνεσφιγμένων περιλαιμίων καὶ τῶν στηθοδέσμων, ὅπου ὡς αἰχμαλώτιδα χριστιανὴν ἔχει περιφράζει καὶ ἐγκλείσει αὐτὴν ὁ γενίτσαρος Συρμός. Μάτην ζητεῖ νὰ φθάσῃ τὰς Μοίρας τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῆς Παιονιείου Νίκης τὸ εὐσταλές πλαστικὸν κάλλος. Ὁ στηθοδέσμος ἵσταται ἐκεῖ πρὸς αὐτῆς ἀπηνῆς ὡς Κέρβερος καὶ βάναισος ὡς ἑλλην εἰσπράκτωρ. Ἐννοεῖ νὰ εἰσπράξῃ καὶ νὰ ἀπορροφήσῃ καὶ τὸ ὀλίγον ἐναπολειφθὲν αἷμα εἰς τὰ μόλις διαβλέψαντα τὴν ἡὺ τοῦ βίου νεαρὰ σαρκίᾳ!

Ὅταν ἡ Γλυπτικὴ πεισθῇ ὅτι ὁ τύπος τῆς σφηκός καὶ τῆς μελίσσης, τοῦ κώνωπος καὶ τῶν ἄλλων ἐντόμων εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ ἀφθίτος τύπος τοῦ γυναικείου κάλλους, τότε μόνον θὰ δυνηθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ σημερινὰ σώματα καὶ ἐνδύματα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς. Καὶ δὲν θὰ βραδύνη δυστυχῶς νὰ συμβῇ τοῦτο καὶ μάλιστα ἡ Ἑλλάς ἥτις παρήγαγε τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ὡς τὸ τέλειον γυναικεῖον κάλλος θὰ παραγάγῃ ἤδη καὶ τὸν νεώτερον τύπον τοῦ κάλλους ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς Σφηκός. Τοιαύτη μανία ἔχει καταλάβει τὸ ὠραῖον φύλον πρὸς τὴν διχοτόμησιν I. . . .

Ὅφειλω ἐν ταῦτοις νὰ παρατηρήσω ὅτι ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ στηθοδέσμου δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὴν κακὴν χρῆσιν, ἣν ποιούμεθα αὐτοῦ. Ὁ στηθοδέσμος τὸναντίον παρέχεται καλὰς γραμμὰς καὶ ἀναγκάζει τὸν κορμὸν νὰ ὀρθοστατῇ. Οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες εἶχον τοὺς χαλκοὺς θώρακας καὶ ζωστήρας κατὰ τῶν βελῶν καὶ δοράτων, ἐπὶ δὲ Περικλέους οἱ θηλυπρεπεῖς καὶ τρυφηλοὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν τοιούτων τοῦ σώματος παχέων ἐρυμάτων πρὸς παραγωγὴν πλαστικῆς εὐσχημίας. Τὰ τοιαῦτα δὲν βλάπτουσι ποσῶς, ὠφελοῦσι μάλιστα κατὰ

τοῦ ψύχους καὶ τῆς κυρτώσεως τοῦ κορμοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τί τὸ ἱλιγγῶδες, τὸ ἄλογον, τὸ ἐντομικὸν σφίξιμον; Πρὸς τί αὐταὶ αἱ ἀχάριτες καὶ ἄνευ πλαστικοῦ κάλλους σφηκῶδεις δακτυλιοειδεῖς ὀσφῦς; Ὁ στηθόδεσμος προσκομίζεται ἐπείσακτον καὶ οὐχὶ φυσικὴν εὐσωμίαν, πολλὰς δὲ ἀταλαιπώρους τὸ σῶμα καθιστᾷ εὐπλαστοτέρας καὶ εὐσταλεῖς. Ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς μεταβληθῇ εἰς βίαιον τῆς φύσεως ρυθμιστὴν καὶ καταστροφέα, ἀφ' ἧς μεταχειρισθῶμεν αὐτὸν ὡς μέσον πρὸς μεταμόρφωσιν τοῦ ἀληθοῦς πλαστικοῦ κάλλους καὶ τῆς κανονικότητος τῆς φύσεως, ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς καθίσταται οὗτος ὁ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῆς Τέχνης, τῆς Γλυπτικῆς, τοῦ Κάλλους.

Θὰ ἦτο μάταιον νὰ ζητήσωμεν νῦν τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω τροπὴν τοῦ ἱματισμοῦ. Ὅταν γίνωμεν μεγάλοι, ὅταν καὶ ὁ ἔσχατος Ἕλληγ ἀγυιόπαις φρονηματισθῇ καὶ φέρεται ὡς μέλος μεγάλου ἔθνους, ὅταν πχύσωμεν νὰ εἴμεθα νάνοι, νὰ ἔρπωμεν νὰ θαυμάζωμεν τοὺς τίτλους, νὰ χαίνωμεν πρὸςτίλθοντος ὑποδήματος, νὰ ποδοφιλῶμεν τοὺς ἐκ σαρδελῶν ἀπόζοντας κορματάρχας, ὅταν περιφρονήσωμεν τὴν κολακείαν καὶ τὸν ἀποθαυμασμόν, τότε, τότε μόνον θὰ βδελυχθῶμεν τὸ σφίξιμον, τὰς σφηκῶδεις καὶ ἀποτροπαίους ὀσφῦς, τὰς πλαδαράς καὶ ἐψιμυθιωμένας ὀψεις, τὰ βεβιασμένα ἐνδύματα, τοὺς ἀπειροκάλους χρωματισμοὺς καὶ τὰ ἄνευ γραφικότητος καὶ ἀπλότητος περιδλήματα.

Τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἐνδυμα μόνον εἰς ἀπλᾶς καὶ μεγάλας ψυχὰς ἀρμόζει.

Τότε μόνον θὰ δυνηθῇ καὶ ἡ Τέχνη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ μέγαρα καὶ παρακαθίσῃ εἰς τὰς πολυτελεῖς τραπέζας ἡμῶν, ὅπως ζητήσῃ παρὰ τῆς κοινωνίας τὴν ἔμπνευσιν, τὰς καλὰς γραμμάς, τὰς ὑψηλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς πτυχάς. Σήμερον δὲν τῇ παρέχετε ἢ παρδαλὰ ράκη καὶ καχεκτικούς κορμούς μετὰ σαρκὸς ἀνειμένης. Ἄς κατασκευάσωμεν σώματα εὐσταλῇ δι' ἀγώνων καὶ παιδιῶν ὑπαιθρίων, ἃς ἐνδύσωμεν τὰ σώματα ταῦτα μὲ εὐρέα, ἀπλᾶ καὶ εὐπτυχα περιδλήματα ὅπως ὑπ' αὐτὰ ἀναπτύσσωνται οἱ μυῶνες καὶ ἡ σὰρξ διαστέλληται καθ' ὅσον ἡ φύσις ὀργᾷ, καὶ τότε καὶ ἡ Γλυπτικὴ θὰ παραγάγῃ οἶον τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην ἀριστοτέχνημα, ἀντὶ τοῦ ὁποῦ οὐ μὲν βασιλεὺς Νικομήδης προσεφέρετο νὰ πληρώσῃ πάντα τὰ χρέη τῶν Κνιδίων, ἀλλ' ὅπερ οὗτοι ἡρνήθησαν ἀναδείξαντες τὸ πραξιτέλειον δημιούργημα ἀνεκτίμητον, ἡ δὲ Ζωγραφικὴ παρόμοια πρὸς τὴν Μήδειαν καὶ τὸν Αἴαντα τοῦ Τιμομάχου, ἅτινα ὁ Καῖσαρ ἡγόρασεν ἀντὶ ἡμίσεως ἐκάτομμυρίου δραχμῶν.

Ἔργα οἷα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ δυσκόλως θὰ ἀναπαραγάγῃ ἡ ἀνθρωπίνη δρᾶσις. Ἀλλ' οὐχὶ μόνον τῆς σαρκὸς τὴν τέλειαν πλαστικότητα

καὶ τὴν ἀπαράμιλλον μίμησιν παρέσχοντα οἱ Ἕλληνες. Ἡ Πτυχολογία εἶνε ἐλληνικὴ ἐπίνοια καὶ γνήσιον τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος γέννημα.

Οὐδὲ κεραίαν προσέθηκαν εἰς ταύτην οἱ νεώτεροι χρόνοι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Βίγκελμαν πρὸ αἰῶνος ἐκήρυξε διαφεύδων καὶ καυτηριάζων τὸν τάναντία δογματίσαντα Πασκολῆ.

Τὰ ἐπὶ μαρμάρου τρίχαπτα καὶ αἱ ἀπειρόκαλοι ἀπομιμήσεις τῶν λεπτομερειῶν τοῦ νεωτέρου ἐνδύματος εἶνε κατὰ πτωσις οἰκτρὰ τῆς ἀνδριαντοποιίας. Ἡ πτυχολογία τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων εἶνε καὶ μένει ἐς αἰὲν ὁ τελειότατος καὶ ἀκραιφνέστατος ὑπογραμμὸς διὰ πάντας τοὺς λαοὺς καὶ διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μόνη ἡ Ἑλλάς ἥτις εἶνε ἐρριμμένη ἐπὶ τῆς Μεσογείου δίκην εὐπτύχου, εὐπετοῦς χλαμίδος ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ παρομοίου κάλλους περιβολάς.

Δυστυχῶς ἡ ἡμετέρα γλῶσσα στερεῖται παντελῶς καὶ τοῦ ἐλαχίστου βοηθήματος πρὸς τοιαύτας μελέτας. Οἱ φοιτηταί, οἱ φιλόλογοι, οἱ ἀρχαιολόγοι, οἱ καλλιτέχναι, οἱ ἠθοποιοί, οἱ ράπται καὶ αἱ ράπτρια καὶ πᾶς ἀνεπτυγμένος κύριος καὶ πᾶσα ἀνεπτυγμένη δέσποινα ὁσάκις λάθωσιν ἀνάγκην νὰ γνωρίζωσι τι ἀκριβῶς περὶ τοῦ ἱματισμοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἢ τοῦ μεσαίωνα τῶν διαφόρων ἐθνῶν εὐρίσκονται πρὸ τοῦ χάους, πρὸ τοῦ ἀπείρου ὡς ὅτε ἀόμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἢ ὅτε κατὰ Ὀβίδιον,

«Frigida pugnant calidis, umentia siccis».

Εἰς τοιαύτην ἀρχέγονον καὶ προϊστορικὴν ἢ μᾶλλον κοσμογονικὴν κατάστασιν διατελοῦμεν, ἣν οἱ μὲν ἀστρονόμοι προέβλεπον ἐλευσομένην μετὰ ἑκατοντάδας αἰώνων, ἀλλ' ἥτις δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ἐνέσκηψε πολλῶ τοῦ δέοντος πρότερον . . .

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον εἶτε τὸ Πανεπιστήμιον, εἶτε ὁ Παρνασὸς νὰ προεκήρυσσον φιλολογικὸν διαγώνισμα διαλαμβάνον τὰ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς τοῦ ἐνδύματος καὶ τὴν ὅσον αἰὶν τε καλλιτεχνικὴν ἀναπαράστασιν αὐτῶν ἐν εὐσυνόπτῳ καὶ εὐφραδεῖ τεύχει.

Θὰ συνεβάλλοντο σπουδαίως εἰς τὴν ἐπὶ τὸ καλαισθητικώτερον περὶ τὸν ἱματισμὸν χειροτεχνίαν καὶ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς γλώσσης διὰ κυρίων καὶ ἀκριβῶν ἐκφράσεων, ὧν παντελῶς ἀμοίρει ἡ νεοελληνικὴ.

Ἀλέξ. Φιλαδελφεὺς